

O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI JIZZAX FILIALI

ISSN 2181-3884

ZAMONAVIY ILMIY-TEXNIK TADQIQOTLAR

xalqaro jurnali

Vol. 2 No. 2

2026

**International Journal of
Contemporary Scientific
and Technical Research**

**Volume 2 Issue 2
2026**

**Zamonaviy ilmiy-texnik
tadqiqotlar xalqaro jurnali**

**2-son
2026**

**Международный журнал
современных научно-
технических
исследований**

**Том 2 Выпуск 2
2026**

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

Xalqaro ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

P.f.d., prof., O.X. Turakulov

Bosh muharrir:

A.A. Abdumalikov

Tahrir kengashi mas'ul kotibi:

D.M. Jomurodov

Tahririyat hay'ati:

1. B.f.d., prof., S. Murodova (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
2. P.f.n., prof., S. Usmanov (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
3. T.f.n., dos., S. Tavboev (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
4. F.f.d., prof., N. Djusupov (O'zDJTU, UZB)
5. T.f.d., dos., S. Ruzimov (TTPU, UZB)
6. P.f.d., prof., G. Lekerova (SKU, KZH)
7. DSc., Ali Coşkan (ASUI, TR)
8. T.f.d., prof., D. Irgasheva (TATU, UZB)
9. T.f.d., prof., I. Siddikov (NRU TIIAME, UZB)
10. T.f.n., dos., S. Eshkabilov (NDU, US)

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro elektron jurnali (International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research) O'zMU Jizzax filiali Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2022-yil 9-sentabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №038200 raqami bilan ro'yxatidan o'tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O'zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-3884 ISSN raqami olingan.

© "O'zMU Jizzax filiali" – 2023

Tahririyat manzili:

130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri,
Sh.Rashidov Shox ko'chasi, 259-uy.

DIQQAT YETISHMOVCHILIGI VA GIPERAKTIVLIK SINDROMI ANIQLANGAN VA NORMOTIPIK BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA NUTQ BUZILISHLARINING TARQALGANLIGI VA TUZILISHI

Ilmiy rahbar: Utbasarova Umida Mexmanovna
Inogamova Rano Bahadirovna

Alfraganus universiteti, dotsent (PhD).

Alfraganus universiteti, magistrant.

e-mail: utbasarovaumi@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5430-8251>

e-mail: rano.inogamova@icloud.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6126-6817>

Annotatsiya.

Maqolada diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi aniqlangan hamda normotipik rivojlanishga ega boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq buzilishlarining tarqalganligi va tuzilishi nashr etilgan xalqaro qiyosiy tadqiqotlar va meta-tahlillar (Sciberras va boshq., 2014; Korrel va boshq., 2017 va boshqalar) ma'lumotlari asosida tahlil qilingan. Tahlil natijalariga ko'ra, diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi aniqlangan o'quvchilarda til/nutq muammolari 40% ni, normotipik tengdoshlarida esa 17% ni tashkil etadi (OR=2,8; 95% CI 1,5–5,1). Meta-tahlil ma'lumotlari nutqning barcha komponentlarida ishonchli farqni ko'rsatadi; eng katta effekt hajmi ekspressiv til bo'yicha qayd etilgan (Hedges' $g=1,23$).

Kalit so'zlar: diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi, logopediya, nutq buzilishlari, ekspressiv til, pragmatik nutq, effekt hajmi, boshlang'ich ta'lim.

РАСПРОСТРАНЁННОСТЬ И СТРУКТУРА РЕЧЕВЫХ НАРУШЕНИЙ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С СИНДРОМОМ ДЕФИЦИТА ВНИМАНИЯ И ГИПЕРАКТИВНОСТИ И У НОРМОТИПИЧНЫХ СВЕРСТНИКОВ

Научный руководитель: Утбасарова Умида Мехмановна
Иногамова Рано Бахадировна

Университет «Alfraganus», доцент (PhD).

Университет «Alfraganus», магистрант.

Аннотация.

В статье на основе опубликованных международных сравнительных исследований и метаанализов (Sciberras et al., 2014; Korrel et al., 2017 и др.) проанализированы распространённость и структура речевых нарушений у младших школьников с СДВГ и с нормотипичным развитием. Речевые проблемы выявлены у 40% детей с СДВГ против 17% в контроле (ОШ=2,8). Наибольший размер эффекта установлен для экспрессивной речи (Hedges' $g=1,23$).

Ключевые слова: СДВГ, логопедия, речевые нарушения, экспрессивная речь, прагматика, размер эффекта, начальное образование.

PREVALENCE AND STRUCTURE OF SPEECH DISORDERS IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN WITH ATTENTION DEFICIT HYPERACTIVITY DISORDER (ADHD) AND THEIR NEUROTYPICAL PEERS

Scientific Supervisor: Utbasarova Umida Mexmanovna
Inogamova Rano Bahadirovna

Alfraganus University, Associate Professor (PhD).

Alfraganus University, Master's Student.

Abstract.

Based on published international comparative studies and meta-analyses (Sciberras et al., 2014; Korrel et al., 2017, etc.), the article analyses the prevalence and structure of speech disorders in primary-school children with ADHD and typically developing peers. Language problems were identified in 40% of children with ADHD

versus 17% of controls (OR=2.8). The largest effect size was found for expressive language (Hedges' $g=1.23$).

Keywords: ADHD, speech therapy, speech disorders, expressive language, pragmatics, effect size, primary education.

Kirish. Diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi bolalik davrida uchraydigan keng tarqalgan neyrorivojlanish buzilishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur sindrom diqqatning beqarorligi, impulsivlik va giperfaollik kabi asosiy belgilar bilan tavsiflanadi. Ushbu xususiyatlar bolaning bilish faoliyati, o'quv topshiriqlarini bajarishi, xulq-atvorini boshqarishi va atrofdagilar bilan muloqotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi aniqlangan bolalarda nutq va til rivojlanishining turli jihatlarida qiyinchiliklar kuzatilishi mumkin. Bunday qiyinchiliklar ekspressiv va retseptiv til, lug'at boyligi, grammatik qurilish, pragmatik nutq hamda bog'lanishli nutqning shakllanishi bilan bog'liq bo'ladi. Bola o'z fikrini izchil bayon qilish, kerakli so'zlarni tanlash, suhbat mavzusini saqlab qolish, suhbatdoshni tinglash va kommunikativ vaziyatga mos ravishda nutqdan foydalanishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin.

Nutqiy faoliyat murakkab psixik jarayon bo'lib, uning samarali amalga oshirilishi diqqat, ishchi xotira, axborotni qayta ishlash va faoliyatni rejalashtirish kabi ijro funksiyalari bilan chambarchas bog'liq. Diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromida mazkur funksiyalarning yetarli darajada shakllanmaganligi bolaning eshitish orqali qabul qilingan axborotni qayta ishlashi, nutqiy bayonotni rejalashtirishi va o'z fikrini izchil ifodalashiga ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli bunday bolalarda nutq buzilishlarini faqat logopedik nuqtayi nazardan emas, balki bolaning umumiy psixik va kognitiv rivojlanishi bilan bog'liq holda o'rganish muhimdir.

Boshlang'ich sinf davri bolaning nutqiy va kommunikativ rivojlanishida alohida ahamiyatga ega. Ushbu davrda o'quvchidan o'qituvchi ko'rsatmalarini tushunish, savollarga mazmunli javob berish, o'z fikrini og'zaki va yozma shaklda ifodalash, hikoya tuzish hamda tengdoshlari bilan faol muloqot qilish talab etiladi. Diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi mavjud bo'lgan o'quvchilarda esa diqqatni uzoq vaqt saqlash, faoliyatni rejalashtirish va nutqiy javobni nazorat qilishdagi qiyinchiliklar ta'lim jarayonida qo'shimcha muammolarni yuzaga keltirishi mumkin.

Xalqaro tadqiqotlarda diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi bo'lgan bolalarda nutq va til muammolari normotipik rivojlanayotgan tengdoshlariga qaraganda ko'proq uchrashi ko'rsatilgan. Biroq nutq buzilishlarining tarqalganligi va tuzilishi turli tadqiqotlarda har xil natijalar bilan ifodalangan. Ayniqsa, ekspressiv til, pragmatik nutq va bog'lanishli nutq sohalaridagi qiyinchiliklar alohida e'tiborni talab qiladi.

Shu nuqtayi nazardan, diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi aniqlangan hamda normotipik rivojlanayotgan boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq buzilishlarining tarqalganligi va tuzilishini qiyosiy o'rganish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Bunday tahlil nutq buzilishlarini erta aniqlash, logopedik diagnostikani takomillashtirish va korreksion ishlarni bolaning individual ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etish imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili

Diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi (DYGS) bolalik davrida uchraydigan murakkab neyrorivojlanish buzilishlaridan biri bo'lib, uning asosiy belgilari diqqatning beqarorligi, impulsivlik va giperfaollik bilan namoyon bo'ladi. Mazkur buzilish bolaning nafaqat xulq-atvori va o'quv faoliyatiga, balki nutqiy rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda DYGS va nutq hamda til buzilishlari o'rtasida yuqori darajadagi komorbidlik mavjudligi qayd etiladi. Xususan, til muammolari DYGS aniqlangan bolalarda normotipik tengdoshlariga nisbatan ancha ko'p uchrashi ko'rsatilgan [1, 793–800-b.]. Til buzilishlari va DYGSning birgalikda namoyon bo'lishi turli tadqiqotlarda turlicha ko'rsatkichlarda qayd etilgan bo'lib, bu holat foydalanilgan diagnostik mezonlar, tekshiruv metodikalari va tanlanma xususiyatlariga bog'liq [3, 228–246-b.; 4, 353–362-b.].

Sciberras va hammualliflarining jamoa asosidagi tadqiqotida DYGS aniqlangan boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarda til va nutq muammolari 40 foizni, nazorat guruhida esa 17 foizni tashkil etgani aniqlangan. Mualliflar DYGS mavjud bolalarda til muammolarining uchrash ehtimoli normotipik tengdoshlariga qaraganda sezilarli darajada yuqori ekanligini ta'kidlaydilar [1, 793–800-b.]. Ushbu natijalar DYGS bo'lgan bolalarni faqat xulq-atvor yoki diqqat muammolari nuqtayi nazaridan emas, balki nutqiy rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda kompleks baholash zarurligini ko'rsatadi. Mueller va Tomblin til buzilishlari hamda DYGS o'rtasidagi komorbidlikni tahlil qilib, mazkur buzilishlarning birgalikda uchrashi bolaning kommunikativ faoliyati va ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishini qayd etganlar [3, 228–246-b.].

Nutq buzilishlarining tuzilishi va alohida til komponentlarining zararlanish darajasi Korrel va hammualliflarining tizimli meta-tahlilida keng tahlil qilingan. Ushbu tadqiqot natijalariga ko'ra, DYGS aniqlangan bolalarda ekspressiv til, retseptiv til, umumiy til qobiliyatlari va pragmatik nutq sohalarida normotipik tengdoshlariga nisbatan sezilarli qiyinchiliklar kuzatiladi [2, 640–654-b.]. Ayniqsa, ekspressiv nutqdagi buzilishlar yuqori darajada namoyon bo'lib, bolalar o'z fikrini izchil va grammatik jihatdan to'g'ri ifodalash, kerakli so'zlarni tanlash, gap tuzish hamda mazmunli nutqiy bayonot yaratishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu holat DYGSga xos bo'lgan diqqatning beqarorligi, impulsivlik va faoliyatni rejalashtirishdagi qiyinchiliklar bilan bog'liq holda izohlanadi [2, 640–654-b.].

Redmond DYGS kontekstidagi til buzilishlarini tahlil qilib, nutqiy qiyinchiliklar ko'pincha bolaning kommunikativ imkoniyatlari va akademik faoliyatiga bevosita ta'sir qilishini ta'kidlaydi. Muallifning fikricha, DYGS bo'lgan bolalarda til muammolari faqat so'z boyligi yoki grammatik tuzilmalarning cheklanganligi bilan chegaralanmaydi, balki nutqni rejalashtirish, axborotni izchil bayon qilish va kommunikativ vaziyatga mos ravishda nutqdan foydalanish bilan ham bog'liq bo'lishi mumkin [6, 133–142-b.]. Shu sababli bunday bolalarni logopedik tekshirish jarayonida fonetik-fonematik, leksik-grammatik va bog'lanishli nutq bilan bir qatorda, pragmatik nutq xususiyatlarini ham baholash muhimdir.

Cordier va hammualliflarining tadqiqotlarida DYGS bo'lgan bolalarda pragmatik til ko'nikmalarining o'ziga xosligi alohida ko'rib chiqilgan. Pragmatik nutqdagi qiyinchiliklar suhbatdoshni tinglash, navbatni kutish, mavzuni saqlab qolish, suhbat mazmunini vaziyatga moslashtirish va kommunikativ qoidalarga rioya qilishda namoyon bo'lishi mumkin [5, 1–15-b.]. Mazkur muammolar bolaning tengdoshlari bilan muloqotiga, sinf jamoasiga moslashishiga va ta'lim jarayonida faol ishtirok etishiga ta'sir ko'rsatadi. Shu jihatdan DYGS bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq buzilishlarini o'rganishda faqat an'anaviy logopedik ko'rsatkichlar bilan cheklanib qolmasdan, kommunikativ xulq-atvor va pragmatik kompetensiyani ham hisobga olish zarur.

DYGSning klinik va psixologik xususiyatlarini yorituvchi manbalarda nutqiy qiyinchiliklarning shakllanishida ijro funksiyalarining muhim roli qayd etiladi. Barkley diqqatni boshqarish, ishchi xotira, o'zini nazorat qilish va faoliyatni rejalashtirishdagi buzilishlar bolaning axborotni qabul qilishi, qayta ishlashi va nutq orqali ifodalashiga ta'sir qilishini ko'rsatadi [7, 245–280-b.]. American Psychiatric Association tomonidan ishlab chiqilgan DSM-5 mezonlarida ham DYGSning asosiy belgilari diqqatni saqlash, impulsiv xatti-harakatlarni nazorat qilish va faoliyatni tashkil etishdagi qiyinchiliklar bilan bog'lanadi [8, 59–66-b.]. Mazkur xususiyatlar, o'z navbatida, nutqiy faoliyatning rejalashtirilishi va izchil amalga oshirilishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

O'zbek logopedik adabiyotlarida ham nutq buzilishlarini kompleks va tizimli yondashuv asosida o'rganish muhimligi ta'kidlanadi. M. Yu. Ayupova logopedik tekshiruv jarayonida bolaning nutqining barcha tarkibiy qismlari — tovush talaffuzi, fonematik eshitish, lug'at boyligi, grammatik qurilish va bog'lanishli nutqni izchil baholash zarurligini qayd etadi [9, 45–67-b.]. L. S. Volkova esa nutq buzilishlarini korrektsiyalashda bolaning umumiy psixik rivojlanishi, bilish jarayonlari va kommunikativ imkoniyatlarini hisobga olish zarurligini ko'rsatadi [10, 32–58-b.]. Ushbu yondashuv DYGS aniqlangan boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq buzilishlarini o'rganish uchun ham muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, ilmiy adabiyotlar tahlili DYGS va nutq buzilishlari o'rtasida barqaror va ko'p omilli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Eng ko'p qiyinchiliklar ekspressiv til, pragmatik nutq, retseptiv til va bog'lanishli nutq sohalarida kuzatiladi [2, 640–654-b.; 5, 1–15-b.]. Shu bilan birga, mavjud adabiyotlarning katta qismi xorijiy tadqiqotlarga asoslangan bo'lib, O'zbekiston sharoitida DYGS aniqlangan va normotipik boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq buzilishlarining tarqalganligi hamda tuzilishini qiyosiy o'rganishga ehtiyoj mavjud. Mazkur yo'nalishdagi tadqiqotlar mahalliy logopedik amaliyotda erta aniqlash, differensial diagnostika va korreksion-logopedik yordamni takomillashtirish uchun ilmiy asos yaratadi.

Metodologiya

Ish nashr etilgan xalqaro qiyosiy tadqiqotlar va meta-tahlillar ma'lumotlarini tizimli tahlil qilishga (adabiyotlar tahliliga) asoslangan. Tahlilga faqat quyidagi mezonlarga javob beruvchi manbalar kiritildi: (a) diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi tashxisi standartlashtirilgan usulda tasdiqlangan; (b) normotipik (TD) nazorat guruhi mavjud; (v) til/nutq validlashtirilgan metodika bilan baholangan; (g) tekshiriluvchilar yoshi 18 dan oshmagan.

Asosiy tahliliy manbalar sifatida jamoa asosidagi yirik qiyosiy tadqiqot (Sciberras va boshq., 2014; 179 diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi aniqlangan va 212 nazorat, 6–8 yosh, CELF-4 skrineri), til buzilishlari bo'yicha tizimli meta-tahlil (Korrel va boshq., 2017) hamda narrativ (bog'lanishli) nutq bo'yicha meta-tahlil (2021) ma'lumotlaridan foydalanildi.

Guruhlarni qiyoslashda tarqalganlik foizlari, nisbiy xavf (OR va uning 95 % ishonch oralig'i) hamda effekt hajmi (Hedges' g) ko'rsatkichlari solishtirildi. Effekt hajmi 0,20 — kichik, 0,50 — o'rta, 0,80 va undan yuqori — katta deb baholanadi.

Natijalar

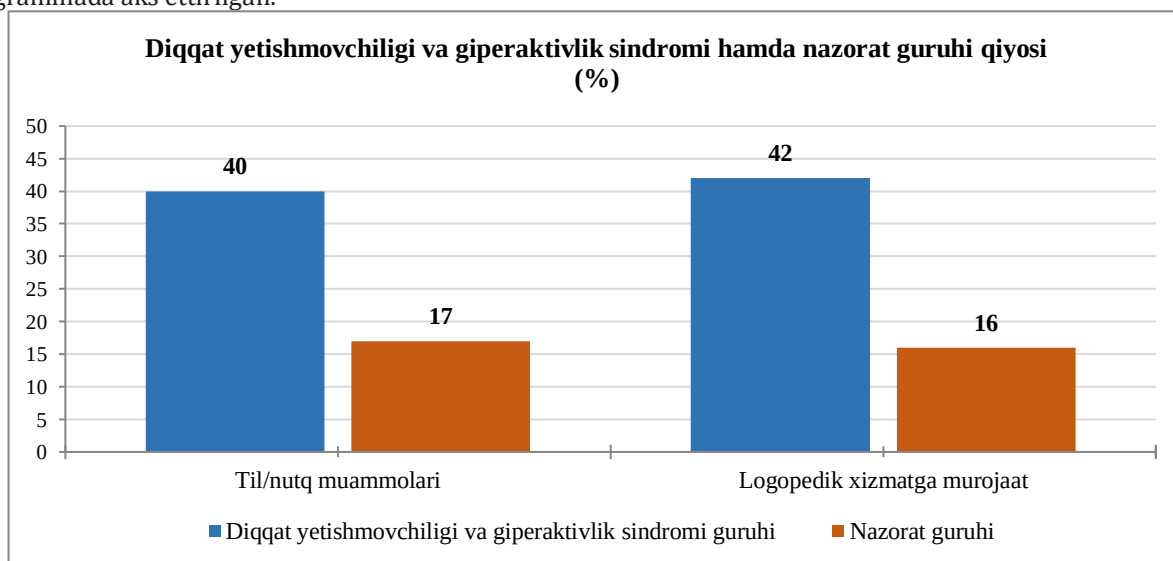
Tahlil qilingan manbalar diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi aniqlangan o'quvchilarda nutq buzilishlari normotipik tengdoshlariga nisbatan sezilarli darajada ko'p uchrashini bir ovozdan tasdiqlaydi. Asosiy miqdoriy ko'rsatkichlar 1-jadvalda umumlashtirilgan.

1-jadval

diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi aniqlangan va normotipik o'quvchilarda nutq buzilishlari ko'rsatkichlari (nashr etilgan tadqiqotlar bo'yicha)

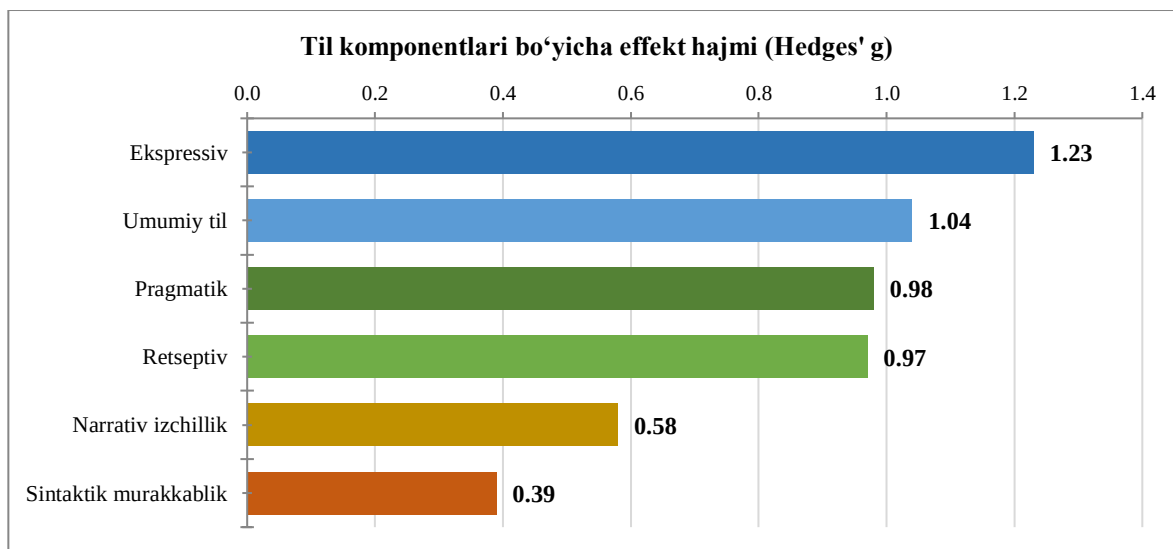
Ko'rsatkich	diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi guruhi	Nazorat (TD)	Manba
Til/nutq muammolari tarqalganligi, %	40	17	Sciberras va boshq., 2014
Til muammolari nisbiy xavfi (OR; 95% CI)	2,8 (1,5–5,1)	1,0 (ref.)	Sciberras va boshq., 2014
Logopedik xizmatga murojaat etganlar, %	42	16	Sciberras va boshq., 2014
diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi–til buzilishi komorbidligi, %	3–59	–	Cohen, 2000; Mueller & Tomblin, 2012
diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi umumiy tarqalganligi (maktab yoshi), %	5–11	–	Cordier va boshq., 2017

Jamoa asosidagi tadqiqot ma'lumotlariga ko'ra, til/nutq muammolari diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi aniqlangan o'quvchilarda 40%, nazorat guruhida esa atigi 17% ni tashkil etadi; sotsial-demografik omillar va boshqa komorbidliklar hisobga olingandan so'ng ham diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi aniqlangan bolalarda til muammolari xavfi ishonchli darajada yuqori (OR=2,8; 95% CI 1,5–5,1). Ikki guruhdagi qiyosiy ko'rsatkichlar 1-diagrammada aks ettirilgan.

1-diagramma. Til muammolari va logopedik xizmatga murojaatning ikki guruhdagi qiyosi, % (Sciberras va boshq., 2014)

Nutq buzilishlarining tuzilishi (qaysi til komponentlari ko'proq zararlanishi) meta-tahlil ma'lumotlari asosida baholandi. Barcha til domenlari bo'yicha diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi aniqlangan bolalar nazorat guruhiga nisbatan ishonchli darajada past natija ko'rsatadi; effekt hajmi ekspressiv tilda eng yuqori ($g=1,23$), umumiy til ($g=1,04$), pragmatik ($g=0,98$) va retseptiv til ($g=0,97$) bo'yicha esa katta darajada. Bog'lanishli nutqda hikoya izchilligi ($g=0,58$) va sintaktik murakkablik ($g=0,39$) bo'yicha o'rtacha kattalikdagi farq qayd etilgan. Tuzilishning umumiy manzarasi 2-diagrammada berilgan.

2-diagramma. Diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi aniqlangan bolalarda til komponentlari bo'yicha effekt hajmi, Hedges' g (Korrel va boshq., 2017; narrativ nutq meta-tahlili, 2021)

Muhokama

Olingan natijalar diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi hamda nutq buzilishlari o'rtasidagi yuqori komorbidlikni tasdiqlaydi va uni tasodifiy emas, balki qonuniy bog'liqlik sifatida tavsiflaydi. **Diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi** aniqlangan o'quvchilarda til muammolarining nazorat guruhiga nisbatan qariyb ikki yarim baravar ko'p uchrashi (40 % ga qarshi 17 %) sindromning asosiy mexanizmi — boshqaruvchi funksiyalar yetishmovchiligi bilan izohlanadi: diqqatning beqarorligi eshitish-nutqiy axborotni izchil qabul qilish va qayta ishlashga to'sqinlik qiladi.

Nutq buzilishlarining tuzilishida ekspressiv tilning eng ko'p zararlanishi ($g = 1,23$) amaliy jihatdan muhim: diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi aniqlangan bola ko'pincha fikrini rejali va to'liq ifodalashda, so'z tanlashda hamda bog'lanishli hikoya tuzishda qiynaladi. Bu holat impulsivlik va faoliyatni rejalashtirishdagi qiyinchiliklar bilan uzviy bog'liq bo'lib, narrativ nutq ko'rsatkichlarining pastligida ($g = 0,58$) yaqqol namoyon bo'ladi.

Amaliy ahamiyat nuqtai nazaridan shuni ta'kidlash lozimki, tadqiqotlarga ko'ra, diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi aniqlangan va til muammosiga ega bolalarning atigi **42 %** i logopedik xizmatga murojaat etgan. Bu esa muammoning yetarlicha aniqlanmasligi va o'z vaqtida korreksiya qilinmasligidan dalolat beradi. Shu bois diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi tashxisi qo'yilganda til/nutqni standart skrining orqali baholash zarur.

Ish birlamchi (dala) ma'lumotlariga emas, nashr etilgan tadqiqotlar tahliliga asoslangan; manbalarda qo'llangan metodikalar va namuna tavsiflari turlicha bo'lib, natijalarni mahalliy sharoitga ko'chirishda ehtiyotkorlik talab etiladi. Keyingi bosqichda O'zbekiston namunasida birlamchi qiyosiy tadqiqot o'tkazish maqsadga muvofiq.

Xulosa

Nashr etilgan ishonchli ma'lumotlar tahlili diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi aniqlangan boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq buzilishlari normotipik tengdoshlariga nisbatan ishonchli darajada ko'p (40 % ga qarshi 17 %) uchrashini va nutqning barcha komponentlarini qamrab olishini ko'rsatadi. Buzilishlar tuzilishida ekspressiv va bog'lanishli nutq eng ko'p zararlanadi.

Olingan natijalar quyidagi amaliy xulosalarni asoslaydi: diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi tashxisi qo'yilgan har bir o'quvchida til/nutq holatini standart skrining orqali baholash; logopedik ishni differensiallashgan yondashuv asosida, birinchi navbatda, ekspressiv va bog'lanishli nutqni rivojlantirishga yo'naltirish; korreksion jarayonni psixologik-pedagogik hamrohlik bilan uyg'unlashtirish. Bu esa mahalliy maxsus ta'lim amaliyoti uchun bevosita ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sciberras E., Mueller K. L., Efron D., Bisset M., Anderson V., Schilpzand E. J., Jongeling B., Nicholson J. M. Language Problems in Children with ADHD: A Community-Based Study // *Pediatrics*. – 2014. – Vol. 133, № 5. – P. 793–800.
2. Korrel H., Mueller K. L., Silk T., Anderson V., Sciberras E. Research Review: Language Problems in Children with Attention-Deficit Hyperactivity Disorder – A Systematic Meta-Analytic Review // *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. – 2017. – Vol. 58, № 6. – P. 640–654.
3. Mueller K. L., Tomblin J. B. Examining the Comorbidity of Language Disorders and ADHD // *Topics in Language Disorders*. – 2012. – Vol. 32, № 3. – P. 228–246.
4. Cohen N. J., Vallance D. D., Barwick M. et al. The Interface Between ADHD and Language Impairment // *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. – 2000. – Vol. 41, № 3. – P. 353–362.

5. Cordier R., Munro N., Wilkes-Gillan S. et al. Applying a Taxonomy of Pragmatic Language to ADHD // Research in Developmental Disabilities. – 2017. – Vol. 60. – P. 1–15.
6. Redmond S. M. Language Impairment in the Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder Context // Journal of Speech, Language, and Hearing Research. – 2016. – Vol. 59, № 1. – P. 133–142.
7. Barkley R. A. Attention-Deficit Hyperactivity Disorder: A Handbook for Diagnosis and Treatment. – 4th ed. – New York: Guilford Press, 2015. – 898 p.
8. American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5). – Washington: APA, 2013. – 947 p.
9. Ayupova M. Yu. Logopediya: oliy o'quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 320 b.
10. Волкова Л. С. Логопедия: учебник для вузов. – Москва: ВЛАДОС, 2018. – 703 с.